

KÄÄNNÖS TULI ON IRTI! -NÄYTTELYYN

– viittomakielinen internetvideo saavutettavuuden
mahdollistajana

Anni Kirjonen ja Anna Uttula
Opinnäytetyö, kevät 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Länsi, Turku
Viittomakielentulkin koulutusohjelma
Viittomakielentulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kirjonen, Anni & Uttula, Anna. Käännös Tuli on irti! -näyttelyyn – viittomakielinen internetvideo saavutettavuuden mahdollistajana. Diak Länsi, Turku kevät 2011.

34 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viittomakielentulkin koulutusohjelma, viittomakielentulkki (AMK).

Opinnäytetyö on yhdistetty käännösprojekti ja kehittämishanke, jossa kehitettiin viittomakielisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritapahtumaan tasavertaisesti. Aihe syntyi tekijöiden halusta tehdä käännöstyötä sekä harjoitella opittuja viittomakielen tulkin taitoja käytännön tilanteessa. Työn aikana tekijät saivat kokemusta kääntämisestä, tulkkaukseen valmistautumisesta, tulkkauksesta, yhteistyötavoista ja viittomakielen tulkin työstä tiedottamisesta.

Opinnäytetyössä tarkasteltiin kulttuuritapahtuman saavutettavuutta erityisesti viittomakielisen näkökulmasta. Saavutettavalta kulttuurikohteelta edellytetään, että palveluntarjoaja on ottanut huomioon eri asiakkaiden yksilölliset tarpeet. Tämä mahdollistaa tasa-arvoisen osallistumisen ja elämyksien kokemisen kaikille.

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Tuli on irti! -näyttelyn järjestäjien kanssa. Tuli on irti! -näyttely on Turun kulttuuripääkaupunkivuoden nimikkonäyttely, joka on tiedekeskus Heurekan ja Turun museokeskuksen yhteistyönäyttely. Käännösprojektissa näyttelyn opastaulut käännettiin viittomakielelle ja kuvatut käännökset laitettiin internetiin. Näin viittomakielisen henkilön oli mahdollista osallistua näyttelyyn omaehtoisesti valitsemanaan ajankohtana esimerkiksi matkapuhelimensa ja siinä olevan internet-yhteyden avulla. Tämä toi uuden tavan saavuttaa näyttely viittomakielellä.

Opastaulujen kääntäminen antoi mahdollisuuden muokata ja analysoida niin lähde- kuin kohdetekstiä. Käännöstyön ratkaisujen etsiminen ja pohdinta tarjosi tekijöille paljon mahdollisuuksia oppia viittomakielelle ominaisista piirteistä. Esimerkiksi katseen käytön, paikantamisen, vartalon liikkeiden ja osoittamisen keinoin voi viittomakielessä lauseiden merkityksiä muuttaa tai tarkentaa. Kieli ja kielen oppiminen eivät tapahdu vain sana- tai viittomatasolla, vaan kielen kaikki osat ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mistä kielelle ominainen rytmi ja ilmaisu muodostuvat. Oppiakseen luottamaan viittomakielen pientenkin kieliopillisten elementtien riittävään ilmaisuun viittomakielen tulkki tarvitsee kokemusta ja harjoitusta.

Asiasanat: internetvideo, kääntäminen, saavutettavuus, Tuli on irti!, valmistautuminen

ABSTRACT

Kirjonen, Anni and Uttula, Anna. Fire! Fire! Exhibition – Internet Video as Enabler of Translation Accessibility. Language: Finnish. Turku, Spring 2011.

34 p., 3 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Program in Sign Language Interpretation. Degree: Sign Language Interpreter.

This thesis is a combined translation and development project in which the authors concentrated on and developed equal possibilities for Sign Language users to attend culture events. The translation project began with the authors' desire to translate and to practice the learnt Sign Language interpreter's skills in practice, including translation, preparation, interpreting, co-operation and distributing information about their work. Besides this, the equality and accessibility of the translations and exhibition was deliberated and developed.

The project was carried out in co-operation with the Fire! Fire! exhibition by Heureka, the Finnish Science Centre, and the Museum Centre of Turku. Fire! Fire! is the main exhibition during Turku's year as the European Capital of Culture. The guideposts of the exhibition were translated from Finnish to Finnish Sign Language. The filmed translations were linked to the exhibition's internet page. The Sign Language users were able to go to the exhibition and follow the guideposts e.g. with their mobile phone via internet. This gave more possibilities to access the event independently in their own native language and on any chosen time and date.

Translating the guideposts gave the authors the possibility to delve into Finnish Sign Language and learn more thoroughly about the complexities of the language. These small characteristics of Sign Language are, for example, eye gaze, localization, body movements and pointing with the index finger. These small parts play an important role in the flow of Sign Language. They can give the message new meanings or change them completely. For the interpreter to trust these meaningful parts of the language they need practice and experience.

The thesis considered the concept of accessibility closely and especially it's meaning for the deaf. When any culture event or exhibition wants to be truly accessible to the Deaf, they need to take into consideration many different needs of this customer group. This enables them to have an equal experience.

Keywords: accessibility, internet video, preparation, translating

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 SAAVUTETTAVUUS	8
2.1 Kulttuurikohteen saavutettavuus	8
2.2 Saavutettavuuden osa-alueet	8
2.3 Kulttuurin saavutettavuus viittomakielisille.....	9
3 KULTTUURIPÄÄKAUPUNKIVUODEN NIMIKKONÄYTTELY	11
3.1 Kulttuuripääkaupunkivuoden pääteemat	11
3.2 Tuli on irti! -näyttely	11
3.3 Kulttuuripääkaupunkivuoden saavutettavuus.....	12
3.4 Kehittämishanke	13
4 OPASTAULUJEN TOTEUTUS VIITTOMAKIELELLÄ	15
4.1 Käännösprosessin eteneminen.....	15
4.2 Käännöstyössä sovelletut teoriat	17
4.2.1 Dynaaminen ekvivalenssi	17
4.2.2 Funktionaalinen ekvivalenssi.....	17
4.2.3 Skoposteoria.....	18
4.2.4 Käännösten pragmaattiset adaptaatiot	18
4.3 Käännökset tulkattujen kierrosten tukena	20
4.3.1 Tulkkauksen ja kääntämisen eroja.....	20
4.3.2 Kääntäminen valmistautumistapana	21
4.3.3 Tulkattujen kierrosten toteutus	22
5 KÄÄNNÖSPROSESSISSA OPITTUA	24
5.1 Visuaalisuus ja tilankäyttö.....	24
5.2 Osoitukset ja rytmi	26
5.3 Lojaalius kääntämisessä	27
5.4 Internetvideoiden kuvaaminen	28
6 POHDINTA	30

LÄHTEET.....	32
--------------	----

LIITE 1: Pohjakuva näyttelykohteesta.....	
---	--

LIITE 2: Internetvideot	
-------------------------------	--

LIITE 3: Muinaiset tulentekotavat -teksti	
---	--

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on Tuli on irti! -näyttelyn opastaulujen käännösprojekti sekä käännösten ja näyttelyn saavutettavuuden kehittämishanke. Käänsimme Turun kulttuuripääkaupunkivuoden nimikkonäyttelyn, Tuli on irti!, näyttelyopasteet viittomakielelle. Käännökset liittyivät Turun kulttuuripääkaupunkivuoden saavutettavuus-temaan. Vuoden aikana tarjottavissa kulttuuritapahtumissa pyritään huomioimaan erilaisten asiakasryhmien, kuten viittomakielisten, tarpeet.

Käännetyt opastaulut kuvasi Diakonia-ammattikorkeakoulun Opetusteknologiakeskus Mediamylly ja tilaaja, Turun kulttuuriasiainkeskus, laittoi videoiden linkit näyttelyn internetsivuille. Sieltä ne on mahdollista ladata esimerkiksi matkapuhelimeen ja ottaa kierrokselle mukaan. Tuli on irti! -näyttelyn internetsivuilta on suorat linkit videoihin. Halusimme tarjota tasavertaisen näyttelykokemuksen viittomakielisille heidän omalla äidinkielellään. Internetvideoiden lisäksi tulkkasimme opastetuilla kierroksilla ja liitimme opastukset opinnäytetyöhömmme. Näin tarjosimme viittomakielisille kaksi erilaista tapaa saavuttaa näyttely.

Halusimme tehdä opinnäytetyönämme käännöstyön ja oppia lisää viittomakieltä sekä sen käyttötapoja. Opinnäytetyössä saimme kokonaisvaltaisen oppimiskokemuksen tulevista tulkin työtehtävistä. Käännösprojekti ja kehittämishanke ovat opinnäyte opintojemme aikana oppimistamme taidoista, jotka ovat osa viittomakielentulkin työtä: kääntämisestä, tulkkauksesta, valmistautumisesta tulkkaukseen, yhteistyöstä tilaajan kanssa, tulkin työstä tiedottamisesta, paritulkkauksesta ja palautteen antamisesta sekä viestintätekniikan käyttämisestä ja sen huomioimisesta viittomisessa.

Opinnäytetyössä pohdimme myös kääntämistä yhtenä tapana valmistautua tulkkaukseen. Tätä näkökulmaa tarkastelimme tulkatuille kierroksille valmistautuessamme ja niiden jälkeen. Sen lisäksi halusimme tarkemmin paneutua saavutettavuuteen. Nykyisin saavutettavia kulttuuritapahtumia ja -kohteita on tarjolla, mutta usein saavutettavuuden todellinen sisältö ja toteutus saattavat jäädä hyviksi aikeiksi, koska tieto saavutettavuusjärjestelyistä ei saavuta kohderyhmää. Haluamme antaa opinnäytetyöllämme esimerkin yhdestä mahdollisesta tavasta toteuttaa

tasavertaisesti saavutettava kulttuuritapahtuma viittomakielisille ja toivommeikin, että tätä mallia voitaisiin hyödyntää tulevaisuudessa.

2 SAAVUTETTAVUUS

2.1 Kulttuurikohteen saavutettavuus

Perustuslain mukaan ketään ei saa kohdella eriarvoisesti sukupuoleen, ikään, alkuperään, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, terveydentilaan, vammaisuuteen tai muuhun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Suomen perustuslaki 1999). Myös muita lakeja ja säädöksiä, kuten rakennuslainsäädäntöä ja vammaispalvelulakia, on kehitetty erilaisten asiakasryhmien osallistumismahdollisuuksien lisäämiseksi (Taide tarjolle, kulttuuri kaikille 2004, 9). Rakennuslaissa oleva määräys voi esimerkiksi vaikuttaa kulttuurikohteen fyysiseen saavutettavuuteen tai vammaispalvelulaissa määritelty tulkkauksen palvelu mahdollistaa viittomakielisen henkilön osallistumisen kulttuuritapahtumaan omalla äidinkielellään.

Saavutettavuus on tasavertaisuuden edistämistä. Saavutettavassa kulttuurikohteessa on huomioitu esimerkiksi avoin asenne erilaisia ihmisiä kohtaan, liikkumisen esteettömyys, näkeminen, kuuleminen, sekä tiedon ja tiedotuksen helppo saatavuus. Saavutettavan kulttuurikohteen palveluntarjoaja ottaa huomioon eri asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja taustat, mahdollistaen osallistumisen ja elämyksien kokemisen kaikille. (Taide tarjolle, kulttuuri kaikille, 2004.)

2.2 Saavutettavuuden osa-alueet

Jotta kulttuurikohde olisi kaikille saavutettava, tulee palveluntarjoajan huomioida fyysisen esteettömyyden lisäksi kokemuksen saavutettavuus ja osallistumisen mahdollisuus. Kulttuurin kokemisen esteenä voi olla palveluntarjoajan tai muun henkilökunnan asenne erilaisia asiakasryhmiä ja heidän tarpeitaan kohtaan. Toisaalta positiivinen asennekaan ei välttämättä riitä edistämään todellista saavutettavuutta, jos se ei näy valinnoissa ja päätöksissä jo sisältöjä ja käytäntöjä suunniteltaessa. Asenteiden tarkistamisen lisäksi olennaista on tiedottaminen. Sen tulisi tapahtua eri kieliä käyttämällä ja tiedon tulisi olla helposti saatavilla. Olisi hyvä käyttää yleisten

tiedotuskanavien lisäksi myös kohderyhmien omia tiedotuskanavia. Koska tarjoajalla ei välttämättä ole riittävästi käytännön tietoa ja kokemusta ryhmien tarpeista ja tavoista, saattaa saavutettavuus jäädä tavoitteeksi. (Taide tarjolle, kulttuuri kaikille, 2004.)

Eri aistein tapahtuva kulttuurin kokeminen voi hyödyttää muitakin kuin vain suunniteltuja kohderyhmiä. Viittomakielisten ja näkövammaisten lisäksi niin visuaalisesti kuin auditiivisestikin tarjottavasta kulttuurista hyötyvät esimerkiksi huonokuuloiset, heikkonäköiset ja vanhukset. Taloudellinen saavutettavuus tuo kulttuurin kaikille tulotasosta riippumatta. Taloudellista saavutettavuutta voivat olla lippujen alennukset tietyille ryhmille tai tiettyinä aikoina, tai lisäpalveluiden, esimerkiksi viittomakielisen tai viittomakielelle tulkatun opastuksen, tarjoaminen ilman lisämaksua. Monipuolista saavutettavuutta tarjottaessa on otettava huomioon tarjonnan sisältö, jotta tarjonta kiinnostaisi valtaväestön lisäksi myös vähemmistöryhmiä. Heidän kulttuuritaustansa voi olla hyvin erilainen verrattuna valtaväestön kulttuuritaustaan. Siksi palveluntarjoajan voi olla vaikea tietää, mikä vähemmistöryhmien mielestä on kiinnostavaa kulttuuria. (Taide tarjolle, kulttuuria kaikille 2004, 11–13.)

2.3 Kulttuurin saavutettavuus viittomakielisille

Kulttuurin saavutettavuudessa viittomakielisille tulisi huomioida ensisijaisesti palveluiden tarjonta viittomakielellä. Jotta viittomakielinen voi saada tietoa jostakin näyttelystä tai tapahtumasta, täytyy jo tiedottamisessa miettiä, miten ja missä se tehdään. Tiedotuksen tulee saavuttaa eri-ikäiset ja -taustaiset viittomakieliset. Tiedottaa voi esimerkiksi paikallisten kuurojen yhdistysten, Kuurojen Liiton, koulujen tai opiskelupaikkojen kautta tai yleisesti sanomalehdissä ja muissa yleisissä tiedotusvälineissä.

Usein viittomakielisen täytyy itse tilata tulkki voidakseen osallistua kulttuuritapahtumaan. Tulkin löytyminen ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys ja spontaani osallistuminen voi olla viittomakieliselle hankalaa. Jos taas jossakin tilaisuudessa on tulkkauksen järjestettynä, on viittomakielinen riippuvainen aikatauluista, eikä ole vapaa itse päättämään, milloin näyttelyyn osallistuu. Usein viittomakieliset määrittävät yhdeksi ja

samanlaiseksi ryhmäksi, eikä yksilöllisiä mielenkiinnon kohteita huomioida kulttuuritarjontaa viittomakielisille mietittäessä. (Luukkainen 2008, 188–192.)

Kuurojen museolla on ollut vuodesta 2006 käytössään elektroninen museo-opas. Opas toimii taskutietokoneella, joka on lainattavissa museolta. Sen avulla museon voi kiertää itsenäisesti läpi ja saada tietoa näyttelystä sekä museon toiminnasta niin suomalaisella viittomakielellä kuin kansainvälisellä viittomisella. Vuodesta 2010 elektroninen museo-opas on toiminut iPod Touch -laitteilla, ja oppaan voi ladata omalle laitteelleen internetistä. (Naukkarinen 2011.) Tällöin viittomakielinen voi osallistua näyttelyyn spontaanisti valitsemanaan ajankohtana ja keskittyä häntä kiinnostaviin aiheisiin näyttelyssä. Näin näyttely on saavutettavissa tasavertaisesti viittomakielisille.

3 KULTTUURIPÄÄKAUPUNKIVUODEN NIMIKKONÄYTTELY

3.1 Kulttuuripääkaupunkivuoden pääteemat

Turku valittiin Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuodeksi 2011. Kulttuuripääkaupunkivuoden toteutuksesta vastaa Turku 2011 -säätiö Turun kaupungin kulttuuriasiakseksuksen kanslian toimeksiannosta. Turku 2011 -säätiö koordinoi ja osittain rahoittaa vuoden ohjelmaan valittuja hankkeita. Kulttuuripääkaupunkivuoden pääteemoja ovat Turku palaa! ja Kulttuuri tekee hyvää, ja siksi vuoden 2011 ohjelmassa painotetaan kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyttä. Suurten yleisötapahtumien lisäksi ohjelmaa järjestetään esimerkiksi kouluissa, päiväkodeissa, vanhainkodeissa ja vankiloissa. Turun terveyskeskusten lääkärit jakavat kulttuuripääkaupunkivuoden aikana 5500 kulttuurireseptiä kaupunkilaisille, ja resepteillä pääsee tapahtumiin ilmaiseksi. Pääosa vuoden kaikista tapahtumista on yleisölle ilmaisia. Kulttuuripääkaupunkivuodella toivotaan myös olevan pitkäaikaisia vaikutuksia Turun kulttuuritarjontaan. (Turku on valmis kulttuurivuoteen 2011; Maria Huokkola, henkilökohtainen tiedonanto 17.12.2010.)

3.2 Tuli on irti! -näyttely

Turun kulttuuripääkaupunkivuoden nimikkonäyttely Tuli on irti! on tiedekeskus Heurekan ja Turun museokeskuksen yhteistyössä tuottama interaktiivinen näyttely (LIITE 1: Pohjakuva näyttelykohteesta). Siinä syvennyttään tuleen ja tulen syntyyn niin kulttuurihistorian kuin tieteen keinoin. Näyttelyyn voi osallistua itse, esimerkiksi kokeilemalla tulen sytyttämistä tai sammuttamista vanhoilla menetelmillä. Yhtenä näyttelyn suurimmista teemoista on Turun palo vuonna 1827 ja sen vaikutukset kaupunkiin. (Turku 2011a.)

Vuoden aikana näyttelyssä on vaihtuvia teemoja, kuten Maaginen tuli, Tulinen rakkaus ja Tulen taitajat. Tuli on irti! -näyttelyn jokaisessa näyttelypisteessä on opastaulu, jota kutsutaan Tulitauluksi. Tulitaulut kertovat pisteestä laajemmin tai opastavat, kuinka

pisteessä voi itse osallistua, kuten tulenteko- tai kaupunkisuunnittelupisteessä. Lisäksi näyttelyyn on tarjolla lauantaisin ja sunnuntaisin yleisöopastukset kahdesti päivässä. Tilauksesta opastuksia saa monilla eri kielillä, kuten viittomakielellä. (Turku 2011b.)

Näyttely on esillä kulttuuripääkaupunkivuoden päänäyttämönä toimivassa Logomossa. Rakennus on aiemmin toiminut VR:n konepajana ja on kunnostettu kulttuuripääkaupunkihankkeen käyttöön vuodeksi 2011. Alkuperäinen rakennusvuosi on 1876, ja konepajatoimintaa siellä on ollut vuoteen 2002 saakka. Rakennus on sekä kulttuurihistoriallisesti että kaupunkikuvallisesti merkittävä. Kooltaan Logomo on suuri, ja Tuli on irti! -näyttelyn lisäksi siellä on muun muassa taidenäyttelytiloja, esiintymisareena, kahvila ja 2011-kauppa. (Turku 2011c.)

3.3 Kulttuuripääkaupunkivuoden saavutettavuus

Kulttuuripääkaupunkivuoden Turku 2011 -ohjelma huomioi saavutettavuuden laaja-alaisesti. Ohjelman tavoitteena on fyysisen, kielellisen ja taloudellisen tasa-arvon toteutuminen. Saavutettavuutta on pyritty lisäämään myös avoimella viestinnällä, monipuolisella ohjelmatarjonnalla ja modernilla viestintäteknologialla. (Turku 2011d.)

Logomon fyysinen saavutettavuus on huomioitu esimerkiksi invaparkkipaikoilla ja sisätilassa tarjoamalla yleisavustajan palveluja tiettyinä päivinä. Liikkuminen rakennuksessa on mahdollista myös pyörätuolilla. Osassa Logomon hankkeista on näkövammaisille tarjolla kuvailutulkkauksia ja viittomakielisille mahdollisuus tulkattuun tai viittomakielellä tapahtuvaan opastukseen. (Turku 2011c.)

Myös Tuli on irti! -näyttely pyrkii saavutettavuuteen. Fyysisen saavutettavuuden lisäksi erityisesti eri kielivaihtoehdot ja kommunikaatiotavat on otettu huomioon. Opastettuja kierroksia on mahdollista tilata ryhmille eri maksusta englanniksi, venäjäksi, italiaksi, saksaksi ja viittomakielellä. Eri kommunikaatiotavoista on tarjolla selkokieli, tukiviittomat ja viitottu puhe. Näyttelyn järjestäjät tekevät yhteistyötä Diakonia-ammattikorkeakoulun viittomakielen tulkkioipiskelijoiden kanssa, mikä on mahdollistanut näyttelyn laajemman saavutettavuuden viittomakielisille. Näyttelyn

opastaulujen kääntämisen lisäksi Diakonia-ammattikorkeakoulun viittomakielen tulkkiopiskelijat tulkkaavat kerran kuukaudessa suomenkielisen yleisöopastuksen viittomakielelle. Myös tiedotuksessa on pyritty huomioimaan viittomakieliset. (Turku 2011b; Turku 2011e.)

3.4 Kehittämishanke

Käännöstyössä lähtökohtana oli tarjota Tuli on irti! -näyttely viittomakielisille heidän omalla äidinkielellään. Halusimme kehittää ja laajentaa viittomakielisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritapahtumaan tasavertaisesti. Pohtiessamme, mikä olisi viittomakieliselle yleisölle mahdollisimman vaivaton tapa saavuttaa näyttely, päädyimme siihen, että viittomakielisen henkilön tulisi saada itse päättää, milloin ja missä tahdissa osallistuu näyttelyyn. Hänen tulisi saada näyttelystä mahdollisimman paljon tietoa äidinkielellään. Siitä saimme idean käännöksien laittamisesta internetiin, josta viittomakielinen voisi ne ladata näyttelyyn mukaansa esimerkiksi matkapuhelimeensa. Näin hän voi edetä näyttelyssä omaan tahtiinsa, eikä hänen ole pakko osallistua yleiseen, tulkattuun opastukseen jonain määrättynä päivänä ja aikana. Vapaus valita itse, milloin ja keiden kanssa näyttelyä menee katsomaan, takaisi viittomakieliselle mahdollisimman tasavertaisen osallistumisen kulttuuritapahtumaan.

Näyttelyn järjestäjät ottivat hyvin vastaan kehittämishankeideamme siitä, kuinka saavutettavuutta viittomakielisille voitaisiin vielä kehittää. Sen lisäksi halusimme tulkata opastetut kierrokset, jotta näyttely pystyisi tarjoamaan laajemmat osallistumismahdollisuudet viittomakielisille. Tällä tavoin olisi mahdollista saavuttaa viittomakielisten laaja kohderyhmä, iästä riippumatta. Lisäksi henkilökohtaisina tavoitteinamme halusimme kehittää viittomakielen taitoamme.

Työmme aikana saimme paljon kokemusta erilaisista yhteistyötavoista ja viittomakielen tulkin työstä tiedottamisesta. Tulkin työssä vaadittavia sosiaalisia taitoja ovat viestintätaitojen ja asiakaspalveluhenkisyyden lisäksi juuri yhteistyökyky ja tilanneherkkyys. Usein tulkilta saatetaan kysyä viittomakieleen ja kuuroihin liittyviä kysymyksiä, ja silloin on tärkeää, että hän huolellisesti lisää tietoutta alasta. Tulkki on

yleensä ainoa, joka tilanteessa tietää, mitä hänen työnsä onnistuminen vaatii. Yhteistyötaidot ja tiedottaminen vähentävät siten väärinymmärryksiä ja helpottavat niin tulkin kuin tulkattavankin toimintaa. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 70–71.)

Näyttelyn järjestäjien edustajan kanssa neuvoteltiin käännosten kuvauksiin liittyvistä toiveista, aikatauluista, opastettujen kierrosten järjestelykysymyksistä ja muusta kehittämishankkeeseen liittyvästä. Saimme myös vapaasti käydä katsomassa näyttelyä ja opastettuja kierroksia käännoistä tehdessämme ja opastuksiin valmistautuessamme. Pääasiallisesti käännoksista ja tulkatuista kierroksista tiedottivat Diakonia-ammattikorkeakoulun palvelupäällikkö ja Tuli on irti! -näyttelyn hankekoordinaattori. Osallistuimme ideointiin ja tiedon levittämiseen niin, että saimme kokemusta myös siitä, kuinka tulkki voi omalta osaltaan osallistua tiedotukseen tarvittaessa. Tulkki voi toimia asiantuntijaroolissa, jos yhteistyötaholla ei ole asiantuntemusta tulkkauksesta tai kuurojen kulttuurista. Tulkin on tärkeää myös olla yhteydessä tulkkamiensa kierrosten oppaisiin hyvissä ajoin ja tiedottaa heille viittomakielestä, tulkin työstä ja tulkkaustilanteen etenemisestä sekä siitä, miten tulkki ja opas voivat tilanteessa tehdä yhteistyötä. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 71–72.)

4 OPASTAULUJEN TOTEUTUS VIITTOMAKIELELLÄ

4.1 Käännösprosessin eteneminen

Kääntäminen on lähdekielellä ilmaistun tuotoksen kääntämistä kohdekielelle. Kääntäjä kääntää merkityksiä ja keskittyy sisältöön. (Vehmas-Lehto 2002, 12.) Karl Popperin mukaan tiede on ongelmien ratkaisua. Myös kääntämisen voidaan ajatella olevan ongelmanratkaisua. Kääntämisen teorian professori Andrew Chesterman (Chesterman 2007) soveltaa artikkelissaan Popperin teoriaa kääntämiseen: pääongelma käännöstyön alussa on teoksen kääntäminen. Pääongelma johtaa uusien, pienempien ongelmien pariin. Miten jokin lause tai yksittäinen sana käännetään? Ensimmäinen käännösluonnos on vastaus, tai oletus vastauksesta, kyseessä olevaan ongelmaan. Tarkistusvaiheessa käännöksestä tulee sitä parempi, mitä enemmän kääntäjällä on tietoa esimerkiksi erilaisista käännösratkaisuista, kohdekielen normeista, lingvistiikasta ja teksti- ja ekvivalenssityypeistä. Tarkistaminen tarkoittaa käännöksen uudelleen tarkastelemista ja on merkittävä työtapaa kääntäjälle. Tarkistaminen nostaa esiin uusia ongelmia ratkottavaksi. Mitä useammin käännöstä tarkastellaan ja tehdään uusia vastausehdotuksia, eli käännösluonnoksia, sitä parempi käännöksestä tulee. (Chesterman 2007, 342–344.)

Tuli on irti! -näyttelyssä on 25 opastaulua. Opastaulujen käännösmalliksi valittiin Chestermanin teoria ongelmanratkaisusta kääntämisessä. Tätä käännöstopaa Roslöf ja Veitonen (2006) kutsuvat artikkelissaan mentaaliseksi käännösmalliksi. Siinä kääntäminen alkaa ajatustyönä ja etenee muokkausten ja analysointien kautta käännösluonnokseksi. Luonnosta tarkistetaan ja siitä tehdään uusia versioita, sekä testataan mahdollisesti viittomakielentaitoisilla. Korjaamisvaiheita voi olla useitakin, koska mitä enemmän käännösluonnoksia tehdään, sitä laadukkaampi lopullisesta käännöksestä tulee. (Roslöf & Veitonen 2006, 115.)

Käännettävän lähteen pohjalta teimme tekstianalyysia ja ensimmäiset käännösluonnokset. Muokkaaminen jatkui parityönä. Analysoimme käännösluonnoksia ja viitoimme niitä. Tämä auttoi ymmärtämään, mikä kohta toimi kielellisesti ja mikä

vaati lisää muokkausta ja uusia versioita. Asiantuntija-apuna meillä oli opinnäytetyömme toinen ohjaaja, lehtori Hely Perttula, jolta saimme lisää ajatuksia käännösten toimivuuteen kohdekielessä ja kielen sujuvuuteen.

Toimivia ongelmanratkaisutapoja olivat lähdetekstien vapaamuotoinen viittominen ja käännösten kuvaaminen käännösvaiheessa. Kuvamateriaalia katsoessa näki, miltä käännös näytti, ja sitä oli helpompi muokata lisää. Käännöksiä muokattiin useaan kertaan ja lopullinen versio muodostui käännettyjen glossien ja harjoitellun viittomisen yhdistelmänä. Tällä tavalla viittomakielestä tuli elävää ja käännös oli kiinnostava. Roslöf ja Veitonen painottavatkin artikkelissaan, että mentaalisen käännösmallin etuja ovat useiden käännösluonnosten myötä muokkautuva, tekijöidensä näköinen käännös, sekä vapaan viittomisen kautta löydettävät viittomakieliset elementit, kuten osoitukset, ilmeet ja paikantaminen (Roslöf & Veitonen 2006, 115).

Osoitukset, ilmeet ja paikantaminen ovat oleellinen osa viittomakieltä. Näillä viittomakielen ei-manuaalisilla elementeillä voi vaikuttaa kielen sävyihin ja lauseiden merkityksiin, esimerkiksi kiello- tai kysymyslauseissa. (Jantunen 2003, 94.) Ei-manuaalisilla elementeillä voidaan ilmaista kieltä eri tavoin. Tulitauluja kääntäessä oli tärkeä miettiä, kuinka suomenkielisen lähteen viihdyttävyyden ilmenisi myös viittomakielisessä käännöksessä. Tulitaulujen rekisteri oli asiallinen, mutta näyttelyn luonteen vuoksi samalla viihdyttävä. Sen tuli näkyä ilmeissä, olemuksessa ja tavassa tuottaa asiasisältöä.

Viittomakielisen rekisterin valintaan vaikuttaa käännettävän tekstin lisäksi kohderyhmä. Tuli on irti! -näyttely on suunnattu kaikenikäisille, ja toivomme myös käännösten toimivan mahdollisimman laajalle asiakasryhmälle. Tämä tavoite huomioitiin käännöksen sanastoa ja rekisteriä valitessa.

Käännöstyöhön tuli resursoida runsaasti aikaa, jotta lopullinen käännös olisi mahdollisimman oikeakielinen ja toimisi tulokielessä ja näyttely-ympäristössä niin rytmien kuin sujuvuudenkin kannalta. Käännöstyössä taustatiedot ovat välttämättömiä. Mitä enemmän kääntäjällä taustatietoja lähteestä on, sitä varmemmin viesti välittyy käännöksen vastaanottajalle. (Vehmas-Lehto 2002, 102–103.) Tuli on irti!

-näyttelyn Tulitaulujen tekstiversioihin, eli lähdetekstiin ja sen sanastoon, tutustuminen oli oleellista käännoistyölle.

4.2 Käännoistyössä sovelletut teorit

Kääntämistä voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Yksi näkökulma on ajatella kääntämistä kommunikoinnin eli viestinnän muotona. Viesti välitetään lähettäjän ja vastaanottajan välillä. Kommunikatiiviset käännösteorit korostavat lähdeteoksen kääntämisessä kohdekielelle sisällön ja merkitysten tärkeyttä viestin välittämisessä kieleltä toiselle. Kommunikatiivisia käännösteorioita ovat esimerkiksi dynaaminen ekvivalenssi, funktionaalinen ekvivalenssi ja skoposteoria. (Vehmas-Lehto 2002, 58–59.)

4.2.1 Dynaaminen ekvivalenssi

Dynaaminen ekvivalenssi on Eugene A. Nidan käännösteorian keskeinen käsite, jonka tavoitteena on saada käännöksen vastaanottajassa aikaan sama reaktio kuin lähteen vastaanottajassa (Hytönen 2006, 68). Kun käännöksen tavoitteena on dynaamisen ekvivalenssin toteutuminen, voidaan poiketa lähdekielen muodon lisäksi jopa merkityksestä. Tällä tavoin saadaan käännös toimimaan paremmin tulokielessä ja -kulttuurissa. Nidan mukaan käännöstä tarkasteltaessa on huomioitava lähdetekstin ja käännöksen lisäksi kielen ulkoisia asioita eli vastaanottajan reaktioita. Dynaamiseen ekvivalenssi -käännösteoriaan kuuluu pyrkimys tulokielen mahdollisimman luontevaan käyttöön. Sillä tavoin voidaan saada samoja reaktioita lähdeteoksen vastaanottajassa ja tulokielelle käännetyn teoksen vastaanottajassa. (Vehmas-Lehto 2002, 56–57.)

4.2.2 Funktionaalinen ekvivalenssi

Funktionaaliset käännösteorit muodostuvat skoposteoriasta ja funktionaalisesta ekvivalenssista. Funktionaalinen ekvivalenssiteoria on lähellä Eugene A. Nidan

dynaamista ekvivalenssiteoriaa. Dynaamisessa ekvivalenssiteoriassa pyritään saamaan aikaan yhteneväisiä reaktioita niin lähteen vastaanottajassa kuin käännökseen vastaanottajassa. Funktionaalisen ekvivalenssin painopiste puolestaan on lähteen ja käännökseen funktiossa. Esimerkiksi lähteen tai käännökseen käyttötarkoitus voi olla sen funktio. Funktionaalisen ekvivalenssiteorian mukaan käännettäessä ajatellaan lähteen ja käännökseen funktioiden olevan samat tai hyvin lähellä toisiaan. (Vehmas-Lehto 2002, 69–70.)

4.2.3 Skoposteoria

Sana *skopos* on kreikkaa, ja se tarkoittaa jonkin toiminnan tavoitetta tai päämäärää. Katharina Reissin ja Hans Vermeerin kehittämä skoposteoria keskittyy huomioimaan käännökseen funktion eli tarkoituksen. Kääntämisen keinot valikoidaan käännökseen skopoksen mukaan. Skoposteoria korostaa käännökseen sisällöllistä laatua. Laadun tarkastelussa voidaan ottaa tarkasteltaviksi kriteereiksi se, miten käännökseen funktiot ovat toteutuneet, ja se, kuinka adekvaattinen käännos on. Adekvaattisuus on käännökseen suhde tulokieleen ja sen vastaanottajiin sekä käännökseen toimivuus tulokielisenä. Usein käännökseen skopos eli päämäärä on samankaltainen kuin lähdeteksen skopos, mutta se voi olla hyvin erilainenkin. Jos lähteellä on esimerkiksi muutama eri funktio, voidaan käännökseen valita tulokieleessä toimivin funktio ja jättää muut pois. (Vehmas-Lehto 2002, 90–94.)

4.2.4 Käännosten pragmaattiset adaptaatiot

Pragmaattisten adaptaatioiden avulla tehdään käännökseen muutoksia esimerkiksi käyttäen lisäystä, poistoa, korvausta tai järjestyksen muutosta. Pragmaattinen adaptaatio on vastaus käännosongelmaan, jossa jokin kohta ei toimisi sellaisenaan tulokieleessä tai tulokulttuurissa. Kääntämisessä on tärkeä ottaa huomioon vastaanottajien kielen lisäksi mahdollisesti erilainen kulttuuri ja ajattelutavat. Pragmaattisen adaptaation käsite esiintyy kaikissa kommunikatiivisissa käännosteorioissa. (Vehmas-Lehto 2002, 100–112.)

Kääntäessä joutuu tekemään erilaisia pragmaattisia adaptaatioita riippuen käytetystä käännöstavasta ja lähteen tai käännöksen funktiosta. Joissakin opastaulujen teksteissä haluttiin saada vastaanottaja kuvittelemaan tietynlainen tilanne mielessään. Esimerkiksi lapsille suunnatussa Pikku palomies -kohteessa lähteen funktio oli saada vastaanottaja kuvittelemaan palava tunneli, jonka läpi voi ryömiä ja kuvitella olevansa oikea palomies (LIITE 2: Internetvideot: Pikku palomies). Jotta käännös toimisi viittomakieliselle kohderyhmälle ja saisi aikaan saman reaktion heissä kuin kuulevassakin kohderyhmässä, lähdetekstiä täydennettiin lisäämällä viittomakielisiä elementtejä, kuten ilmeitä ja eleitä. Visuaalisen vastaavuuden vuoksi lisättiin tieto seinällä olevasta letkulaatikosta käännökseen, vaikkei sitä lähdetekstissä mainittu. Pikku palomies -käännöksessä pyrittiin dynaamiseen ekvivalenssiin.

Funktionaalinen ekvivalenssi tähtää vastaavuuteen lähdetekstin kanssa (Hytönen 2006, 69). Tuli on irti! -näyttelyn Tulitaulujen otsikoiden käännöksissä pyrittiin lähtötekstikeskeiseen käännökseen, koska suomen kielen lyhyet ja ytimekkäät ilmaisut, kuten Tulta päin! ja Tee tuli!, haluttiin säilyttää. Otsikoiden tuli olla myös muodoltaan helposti yhdistettävissä lähdekielisiin otsikoihin, jotta näyttelytilassa kulkiessa oikea käännös löytyisi oikealla pisteellä. Voimakkaasti lähtötekstikeskeistä on sanojen sormittaminen (Hytönen 2006, 77). Tuli on irti! -käännöstyössä sormitusta pyrittiin välttämään, koska halusimme löytää erilaisia tapoja ilmaista asioita tulokielellä. Sormitusta oli hyvä välttää myös siksi, että käännös palvelisi paremmin kaiken ikäisiä viittomakielisiä ja koska videokuvasta sitä voi olla vaikea nähdä. Muutamia vieraat sanat sormitettiin, kuten sanat *taula*, *taulukäppä* ja *pii*.

Käännösten tuli olla visuaalisesti vastaavia opasteiden kanssa, jotta viittomakielinen asiakas pystyisi toimimaan interaktiivisissa kohteissa ja saisi ohjeet selkeästi omalla kielellään. Jos toimintaohjeet olisi käännetty lähtötekstikeskeisesti ja suomen kielessä paljon käytetyn passiivin mukaisesti, käännös ei olisi toiminut tulokielessä ja -kulttuurissa. Vastaanottajat olisivat joutuneet näkemään vaivaa ymmärtääkseen ohjeet. Jotta käännöksen laatu pysyi hyvänä, tuli huomioida, että viittomakielellä tapa kertoa asioita on visuaalista ja kerronta aktiivissa. Näissä tilanteissa skoposteorian soveltaminen oli luontevinta. Esimerkiksi Tee tuli! -kohteessa, jossa sai kokeilla

erilaisia vanhoja tulentehtäviä, oli tärkeää päästä pois suomenkielisyydestä ja muuttaa ohjeet visuaalisen muotoon (LIITE 2: Internetvideot: Tee tuli!).

4.3 Käännökset tulkattujen kierrosten tukena

4.3.1 Tulkkauksen ja kääntämisen eroja

Sekä tulkkaus että kääntäminen ovat kaksikielisessä viestinnässä käytettyjä tapoja, joilla pyritään samaan päämäärään: lähtökielisen viestin mahdollisimman hyvään ilmaisuun tulokielelle. Tulkkaus ei kuitenkaan ole vain kääntämisen yksi muoto, kuten usein on ajateltu, vaan tulkkausta tutkineet teoreetikot ovat sitä mieltä, että tulkkaus ja kääntäminen tulisi erottaa toisistaan. Puhuttujen kielten tulkkausta tutkineen Danica Seleskovitchin (Vuorikoski 2007) mielestä kääntäminen ja tulkkaus eroavat toisistaan jo hyvin erilaisina prosesseina, mutta suurin ero on muokattavuus ja analysoinnin mahdollisuudet. Tulkattava lähde on yleensä ainutkertainen, ja tulkki tulkaa sen merkityksen ja sisällön. Tulkki ei voi tutkia ja analysoida sen muotoa ja muotoilua kohdekielelle, kuten käännettävää, pysyvää tekstiä. (Vuorikoski 2007, 323.) Vaikka erottelu on tehty puhutuissa kielissä, toimii se myös viitotuissa kielissä, vaikka niistä ei ole kirjallista muotoa. Viittomakielen kääntämisessä on aina joko lähtö- tai tuloteksti viitottua tekstiä (Tommola 2006, 128).

Kääntäjä Rune Ingo kirjoittaa kirjassaan *Lähtökielestä kohdekieleen* (1990), että tulkkaus on puheen kääntämisen muoto, jossa tulkki kääntää lähtökielen puheen kohdekieliselle puheelle. Ingo on kuitenkin sitä mieltä, että kääntäjään verrattuna tulkin erikoisemmista työolosuhteista johtuen tulkattu käänös eroaa kirjallisesta käänöksestä joiltain osin. Perustelut ovat yhteneviä Seleskovitchin ajatusten kanssa. Tulke ei voi olla yhtä viimeistelty kuin käänös, koska tulkattava lähde kuullaan vain kerran. Samasta syystä myöskään sanavalinnat tai viittomavalinnat eivät ole välttämättä niin tarkkaan mietittyjä kuin käänöksessä, jota saa pitempään pohtia ja analysoida. Ingon mukaan on todettu, että tulkki joutuu ilmaisemaan kääntäjää useammin merkityksiä selittäen, mikä

voi johtua kiireestä tai koska tulkki ei löydä sopivaa sanaa. Tällöin tulkki tekee lisäyksiä, jotka auttavat oikean merkityksen välittämistä. (Ingo 1990, 57–61.)

Vaikka Ingo antaa esimerkkejä puhutuista kielistä, voidaan sama ilmiö huomata viittomakielen tulkkauksessa. Jos viittomakielen tulkki ei löydä suomen kielestä viittomakielelle tulkatessaan sopivaa viittomaa, joutuu hän käyttämään parafraseja saadakseen merkityksen välitettyä. Seleskovitch yksinkertaistaa tulkkauksen ja kääntämisen eroa vielä niin, että tulkin lähtökohta on ymmärtää lähtökielinen viesti ja sen merkitys ja funktio, sekä välittää ne tulokielelle. Kääntäjä taas miettii miten kohdeteksti vastaa lähdetekstiä. (Vuorikoski 2007, 323.) Sekä käännöksen että tulkkeen vastaanottajien on oikeus saada omalla kielellään järkevää ja johdonmukaista tekstiä (Ingo 1990, 61).

4.3.2 Kääntäminen valmistautumistapana

Valmistautuminen on olennainen osa tulkin työtä ja vaatii taitoa sekä omien toimintatapojen tuntemusta. Tulkin työssä kaikki etukäteistieto ja -valmistelu helpottaa tulkkauksessa aiheeseen mukaan pääsyä ja joustavaa toimintaa. Ennen tulkkausta tulkki voi miettiä tilanteessa tarvittavia viittomia ja käsitteitä, mikäli saa aiheen tietoonsa. Jos mahdollista, voi esimerkiksi luentoihin tai muihin vaativiin tilanteisiin pyytää puhujalta tai esiintyjältä rungon, jota tulkki voi harjoitella etukäteen. Aina tulkki ei saa tietoa tulevasta tulkkauksista, jolloin hänellä on hyötyä kaikesta tiedosta, jota hänellä aiheesta jo ennestään on. (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 72.)

On syytä erottaa toisistaan edellä kuvailtu suora tulkkauksen valmistelu tulkkauksesta. Vaikka suoraan tulkkaukseenkin tulkki voi usein ainakin ajatuksen tasolla valmistautua, on valmisteltu tulkkauksen lähempänä kääntämistä. Valmistellussa tulkkauksessa tulkki on saanut itselleen materiaalia etukäteen, ja usein nämä tilanteet ovat vaativia ja laajoja. Tällaisia ovat esimerkiksi teatteritulkkaukset, jumalanpalvelukset ja muut kirkolliset toimitukset. (Roslöf & Veitonen 2006, 165).

Suoran tulkkauksen valmistautumistapoina käytetään ja opetetaan muun muassa tilanteen ennakoitua, aiheesta yleisen tiedon hakemista, miellekartan luomista, asiakkaiden kommunikointiin valmistautumista tai sanaston ja viittomiston kertaamista (Roslöf & Veitonen 2006). Käännöstyön aikana pohdimme, paljonko Tulitaulujen kääntämisestä olisi hyötyä tulevissa tulkkauksissa. Saimme opaskierroksen käsikirjoituksen etukäteen tutustuttavaksi ja käytimme sitä suoraan tulkkaukseen valmistutumisen tavoin. Näin pystyimme tulkattujen opastusten jälkeen selkeämmin tarkastelemaan, kuinka käännöstyön tekeminen toimi valmistautumistapana.

4.3.3 Tulkattujen kierrosten toteutus

Kaksi tulkattua kierrosta toteutettiin yhden viikonlopun aikana, ja ne käynnistivät koko kulttuuripääkaupunkivuoden ajan kestävä viittomakielelle tulkatut yelisöopastukset. Valmistauduimme tulkkauksiin jo tehdyn käännöstyöskentelyn lisäksi käymällä eri oppaiden opastamalla kierroksilla ja lukemalla kierroskäsikirjaa läpi yhdessä ja erikseen. Lisäksi mietimme ja selvitimme aiheen termistöä ja termeille sopivia viittomakielisiä vastineita työmme toisen ohjaajan kanssa. Käsittelimme olennaisia ilmauksia ja käsikirjoituksen kohtia, joiden huomattiin toistuvan opastetuilla kierroksilla. Suomenkielisillä kierroksilla oppaat vaihtuivat, joten oppaan puhetyyliin, kierrossuunnan tai sisällön painotuksiin ei voinut valmistautua.

Toteutimme tulkkaukset paritulkkauksena. Paritulkkauksessa tulkkipari toimii yhdessä koko tulkkauksen ajan ja muodostaa parhaimmassa tapauksessa toimivan tulkkauksen, joka näyttäytyy asiakkaalle ikään kuin yhtenä tulkkina. Aktiivisemmassa vuorossa oleva viitto, mutta niin sanotun tukitulkin tehtäviin kuuluu tuen antamisen lisäksi muitakin tehtäviä. (Huhtinen 2011.) Hän myös tulkkaa ja analysoi tilannetta koko ajan, jotta voi antaa parhaan mahdollisen panostuksensa sitä tarvittaessa. Tulkkauksivuorossa oleva voi näin luottaa koko ajan tilanteen sujuvuuteen ja keskittyä tulkkaukseen.

Koska paritulkkaukset yleistyvät viittomakielentulkkauksessa, myös tarve yhteisistä säännöistä on ajankohtainen (Huhtinen 2011). Koska yleisiä sääntöjä ei vielä ole, kokeilimme tulkatuilla opaskierroksilla itsellemme sopivia paritulkkaustekniikoita.

Tulkin vaihdot teimme joustavasti tilanteen mukaan, ja vaihdon perusteina saattoi toimia asiakokonaisuuden vaihtuminen, aiheen tuttuus, tulkkauksen laadun takaaminen tai tulkatun osuuden pituus. Vaihto on yleensä tulkkaustilanteen kriittisin kohta, ja siinä parityön merkitys korostuu. Yhteisesti toimimalla ja etukäteen sopimalla vaihdoista voi tulla joustavia ja asiakkaalle huomaamattomia. (Huhtinen 2011.)

Tuli on irti! -opastuksia tulkatessamme tulkin vaihdot ja toisen tukeminen sujuivat hyvin, koska toistemme toimintatavat olivat tulleet tutuiksi yhteisen käännöstyön myötä. Usein pysyvien tulkkiparien tai tulkkiyhteisön kesken tuleekin kirjoittamattomia toimintatapoja, kun samat ihmiset työskentelevät pitkään keskenään (Huhtinen 2011).

Kierroksia edeltäneestä kääntämistyöstä oli tulkkaustilanteessa hyötyä. Valmistautuessamme opaskierrosten tulkkaukseen tulokielen kautta koimme, että oli helpompi tulkata lähettä, kun pystyy ajattelemaan sitä tulokielisesti. Näyttelyn sisältö ja termistö olivat tuttuja, ja käännöksessä käytettyjä paikantamisia ja visuaalistamisia pystyi hyödyntämään tulkkaustratkaisuissa. Koemme, että valmistautuminen viittomakielelle tulkkaukseen vain suomen kielen kautta ei välttämättä ole ainoa tapa valmistautua, vaan valmistautumistavan voi valita tilanteen mukaan.

Pohdimme, voisiko kääntäminen olla tulkkaukseen valmistautumistapana tehokas, ja erityisesti viittomakielessä helpottaa sen visuaalisuuden hahmottamista. Pohdimme tulkkausten jälkeen, että toisaalta sisällön tuttuudessa voi olla vaarana, että tulkki hyödyntää liikaa taustatietojaan eikä keskity kuuntelemaan, mitä sanotaan. Tulkatessa tulkin on oleellista välittää viesti mahdollisimman vastaavasti kielien välillä, eikä hän voi tehdä tarpeettomia lisäyksiä tai mennä asian edelle (Hynynen, Pyörre & Roslöf 2003, 69).

5 KÄÄNNÖSPROSESSISSA OPITTUA

5.1 Visuaalisuus ja tilankäyttö

Visuaalinen vastaavuus on tärkeä osa viittomakielisten käännösten toimivuutta, jotta tulokieleessä ja -kulttuurissa voidaan välittää sama sisältö, jonka lähdeteksti välittää. Visuaalista vastaavuutta haettaessa on taustatyö tarpeellista (Rissanen 2006). Käännöstyötä tehdessämme etsimme kuvia lähtöteksteissä esiintyvistä kohteista ja esineistä, jotta tietäisimme miltä ne näyttävät ja jotta viittomakielisen vastineen löytäminen olisi helpompaa. Tällaisia olivat esimerkiksi savupirtti, tulisaha tai kiuasuuni. Tuliportti ja Turku palaa! -kohteissa olevien ajannäyttömonitorien ajankulun tuli vastata visuaalisesti tilassa näkyviä kelloja. Ensimmäisessä käännösversiossa ajannäyttö oli ratkaistu viittomalla AIKA + klassifikaattori ajankulusta kellotaulussa, mutta koska seinällä olevissa monitoreissa ajankulku näytettiin digitaalisena, oli käännösratkaisua muutettava visuaalisesti vastaavaksi (LIITE 2: Internetvideot: Tuliportti ja Turku palaa!).

Viittomakieli on visuaalinen kieli, ja visuaalisessa viestinnässä tärkeää on ikonisuus. Jos jokin ilmaus muistuttaa sen tarkoitetta konkreettisesti, voidaan sen sanoa olevan ikoninen ilmaus. Esimerkiksi viittomakieleessä substantiivivia voidaan tarkentaa viittaamalla sen muotoon tai kokoon, ja verbin liikkeen tapaa voidaan tarkentaa viittaamalla siihen ja kuvailemalla sitä. (Rissanen 1985, 16.)

Viittomakielelle käännettäessä voi visuaalistaminen tuntua vaikealta, jos kääntäjällä ei ole riittävästi viittomakielisiä keinoja ja tapoja ilmaisuun. Koska visuaalistaminen on viittomakieleessä olennainen ilmaisukeino, tuo sen hallitseminen selkeyttä ja sujuvuutta ilmaisuun. Tilanteeseen sopivilla polysynteettisillä viittomavalinnoilla saadaan käännöksen viestistä viittomakielistä. Tämä sekä luottamus siihen, että kielen pienimmätkin osat kantavat merkityksiä ja ovat ilmaisullisesti riittäviä, tarvitsevat sujuakseen harjoitusta ja kokemusta. Lämmin tupa -kohteessa oli tärkeää luoda visuaalinen kuva siellä olleista kiuasuunista ja savujohtoisen uunista. Suomen kielen mukaan kääntäminen, esimerkiksi KIUAS + UUNI, ei olisi välittänyt merkitystä

viittomakieliselle, vaan vain sanan muodon. Viittomakielelle viesti saatiin välitettyä visuaalistamalla kiuasuunin ja savujohtoisen uunin toimintaa (LIITE 2: Internetvideot: Lämmin tupa).

Näyttelyyn kuuluu useita kohteita, joissa kävijä itse voi osallistua. Toimintaohjeiden kääntämisessä pyrimme skoposteoriaa soveltaen mahdollisimman selkeään tulokieliseen vastaavuuteen, jotta lähtötekstin funktio, toiminnan ohjeistaminen, toteutuisi. Pelien ja muiden käyttöohjeiden käännökset toteutuivat lopulta helpoiten visuaalistamisen ja tilankäytön kautta. Peliä tai toimintaa itse kokeilemalla ja sisäistämällä sekä lähtötekstin muodon hylkäämällä kääntäjä pystyy ymmärtämään, mitä elementtejä kohdekielinen teksti kussakin tilanteessa vaatii, ja tuottamaan hyvän käännöksen.

Pelasta hyppääjä -pelin käyttöohjeissa visuaalistamisella saatiin luotua vastaanottajalle mielikuva, joka vastaa näyttelyssä olevaa peliä. Pelissä pitää liikkua ja toimia, joten luotua tilaa voi hyödyntää paikantamisen ja klassifikaattoreiden avulla, jolloin ohjeet välittyvät viittomakielisille. Vaikka tällä tavoin kääntämällä lähdekielen muodosta tulee irtaantua, pitää kuitenkin käyttöohjeen sisällön pysyä samana (LIITE 2: Internetvideot: Pelasta hyppääjä).

Paikantaminen, ja siihen viittaaminen, voi tuntua käännöstä tehdessä helpommalta, jos itsellä on selkeä mielikuva siitä, kuinka kohteissa toimitaan ja miltä ne näyttävät. Jo luodusta viittomatilasta tulee pitää kiinni johdonmukaisesti, ellei puheenaihe täysin muutu ja sen tilalle paikanneta uutta. Viittoja valitsee mielessään paikan, josta kuvittelee katsovansa ja hahmottavansa tilaa, sekä siinä olevia subjekteja ja objekteja. (Rissanen 1985, 19.) Tämä tuli huomioida esimerkiksi Sepän pajaa kääntäessä. Pajassa olevista työvälineistä kertoessa luotiin ensin neutraalitilaan sepän paja ja päätettiin paikka, josta tilaa tarkastellaan. Sen jälkeen paikannettiin työkalut oikeaan reunaan ja seppä vasempaan. Jatkossa näihin viitattaessa, tai pajan äänten kuuntelemista varten olevista kuulokkeista mainittaessa, oli pitäydyttävä näiden suhteissa toisiinsa (LIITE 2: Internetvideot: Sepän paja).

5.2 Osoitukset ja rytmi

Viittomakielessä osoitukset toimivat persoonapronomineina ja suunnanosoittajina. Ne ilmaisevat myös asioiden suhteita toisiinsa. Yleensä osoituksilla myös viitataan viittomatilaan jo aiemmin paikannettuihin subjekteihin ja objekteihin, jolloin varsinaisia viittomia ei tarvitse toistaa. Usein osoituksia tehdään etusormella. Myös koko kämmenellä, vartalon ja pään liikkeellä tai katseella voi vaihtoehtoisesti paikantaa ja osoittaa. Pelkän katseen käyttö osoittajana ja paikantajana helpottaa ja nopeuttaa viittomista, mutta sitä ei voi käyttää kaikessa. Esimerkiksi käsky- tai kehotuslauseissa katseen käyttö ei riitä, vaan sormella osoittaminen niissä on kieliopillinen elementti, josta lauseen funktion tunnistaa. (Rissanen 1985.)

Kirjassaan Viittomakielen perusrakenne (1985) Rissanen toteaa, että ennen mahdollista manuaalista osoitusta viittoja osoittaa aina ensin tarkoitettua katseella. Manuaalista osoitusta ei välttämättä edes tarvita, vaan katse itsessään toimii kieliopillisena elementtinä. Toiveiden Turku -kohteen käännöksessä katse toimii selkeyttävänä osoittajana. Kohteessa olevat tietokonenäyttö ja kosketuslevy paikannettiin viittojan neutraalitilaan ja katseellaan viittoja osoittaa, miten kohteessa toimitaan. Katsetaan käyttämällä viittojasta tulee aktiivinen tekijä. Ensimmäisissä käännösversioissa näyttö ja kosketuslevy viitottiin viittojasta kauemmaksi, passiiviseksi, jolloin katse ei voinut toimia selkeänä osoittajana. Huomasimme, että katseen käyttö on oleellinen kielen elementti, joka tekee viittomakielestä aktiivista. Paikantamalla näyttö ja kosketuslevy lähemmäs viittojan kehoa, pystyi viittoja ottamaan kohteessa toimijan roolin ja katse riitti yhdessä paikantamisen kanssa välittämään viestin tulokielelle (LIITE 2: Internetvideot: Toiveiden Turku).

Ensimmäisten käännösversioiden ongelmana oli takeltelevuus tulokielessä. Osoitukset vaikuttavat viittomakielen rytmiin, mikä taas vaikuttaa kielen sujuvuuteen ja ymmärrettävyyteen. Kuten puhutuissa kielissä, niin myös viittomakielessä on tärkeää löytää kielelle ominainen rytmi. Kieli ei tapahdu vain sana- tai viittomatasolla, vaan rytmillä voi vaihtaa lausekerajan paikkaa, lauseiden merkityksiä tai tuoda niihin uusia. Valittu käännöstapa mahdollisti versioiden useat tarkistukset, joiden aikana näitä ongelmia voitiin ratkoa. Ratkaisuja etsiessä ja käännöksiä analysoidessa oli mahdollista

huomata osoitusten ja rytmin funktio sekä löytää niille sopivia käyttötapoja. Viitattaessa jo paikannettuihin subjekteihin ja objekteihin, voi osoitus sisältyä verbien liikesuuntaan. (Jantunen 2003.) Esimerkiksi Tulilauluja -kohteessa kerrotaan musiikintekijöiden liittävän tuleen erilaisia merkityksiä. Käännöksessä tämä ilmaistiin viittomatilaan paikannettujen musiikintekijöiden ja tulen välille LIITTÄÄ-viittomalla ja modifioidulla kongruenssiverbillä (LIITE 2: Internetvideot: Tulilauluja).

5.3 Lojaalius kääntämisessä

Käännöstieteen professori Christiane Nordin mukaan (Koskinen 2007) skoposteoria antaa kääntäjälle liikaa vapautta irtaantua lähtötekstistä. Lähtötekstiä ei saisi missään vaiheessa täysin unohtaa, vaan käännöstä tehdessä kääntäjän olisi hyvä säännöllisesti tarkistaa vastaavuutta. Kääntäjä on eettisessä vastuussa niin lähde- kuin kohdetekstillekin. Tulokielen ja -kulttuurin ehdoilla ei voi kuitenkaan mielivaltaisesti irtaantua lähteestä, vaan kääntäjän on oltava sille lojaali. (Koskinen 2007, 381.) Esimerkiksi Olohuone-lähdetekstissä kerrottiin kohteen seinällä olevasta laatikosta, johon saisi jättää kirjoituksia tai piirustuksia henkilökunnalle. Itse näyttelyssä tätä laatikkoa ei kuitenkaan ollut ja jouduimme pohtimaan, mainitsimmeko laatikkoa käännöksessä lainkaan. Olimme johdonmukaisesti kaikissa opastaulujen käännöksissä lojaaleja lähdetekstille, niin myös Olohuone-tekstin käännöksessä mainitsimme laatikon. Kääntäjinä myös emme voineet tietää, tuodaanko laatikko näyttelyyn kenties myöhemmin.

Samaan aikaan kun kääntäjän tulee olla lojaali lähdetekstille, on hän myös vastuussa teksteistään niin lähdetekstin tekijälle kuin kohdetekstin vastaanottajalle. Molempien on voitava luottaa, että kääntäjä toimii molempien osapuolten toiveiden mukaan. (Koskinen 2007, 381.) Sepän paja -kohteen lähteessä kerrottiin pajan seinällä olevista kuulokkeista, joista saisi kuunnella pajan ääniä. Ensimmäisessä käännösversiossa kuulokkeita ei mainittu, mutta versioita muokattaessa totesimme, ettei kuulokkeita voi jättää käännöksestä pois, sillä myös viittomakielisten pitää saada tieto, mitä varten pajan seinällä on kuulokkeita.

Kääntäjän kielitaito ja kulttuurintuntemus ovat tarpeellisia taitoja käännöstä tehdessä. Jotta kommunikatiivista käännösteoriaa sovellettaessa lähdetekstin funktio tulokielissä toteutuisi, täytyy joskus käännökseen tehdä muutoksia. Jos lähde on vaikeasti ymmärrettävä, ei kääntäjän pidä muuntaa sitä liikaa, jotta käännös pysyisi lojaalina lähteelle eikä olisi kääntäjän paranneltu versio siitä. (Vehmas-Lehto 2002, 96.) Esimerkiksi Toiveiden Turku -kohteen toimintatapaa ei suomenkielisenkään ohjeen perusteella ollut helppo ymmärtää ilman konkreettista toimintaa (LIITE 2: Internetvideot: Toiveiden Turku). Kaikki näyttelyn opasteet olivat tarkoitettu toimimaan näyttelyssä, ei itsenäisesti, erillään näyttelystä erotettuina. Näin myöskään käännetyt, viittomakieliset tekstit eivät toimi vain videoita katsomalla, vaan näyttelyä kierrettäessä.

5.4 Internetvideoiden kuvaaminen

Videolle viittoessa tulee ottaa huomioon lähes samoja käytäntöjä kuin mobiilitulkkauksessa, koska viittomakieli on kolmiulotteista ja videokuva taas kaksiulotteista. Tämä seikka piti huomioida ja tehdä viittomisesta mahdollisimman selkeää. Viittomisvauhdin tulee olla rauhallinen ja liikkeiden suuntia voi joutua modifioimaan, jotta ne toimisivat kaksiulotteisessa kuvassa. Hankalasti näkyville viittomille voi olla hyvä etsiä vaihtoehtoja, ja numeroita sekä sormiaakkosia viittoessa on oltava tarkkana. (Koskinen & Niittyinperä 2009, 52.)

Käännökset kuvattiin Diakonia-ammattikorkeakoulun tulkkausstudioissa, ja kuvaamisesta sekä teknisestä toteutuksesta vastasi Diakonia-ammattikorkeakoulun Opetusteknologiakeskus Mediamylly. Koska käännökset oli tarkoitettu matkapuhelimen tai jonkin muun pienen ruudun kautta katsottavaksi, piti tämä huomioida jo käännöksiä tehdessä, mutta myös kuvausvaiheessa. Kuvatessa oli tarkkailtava etteivät kädet peitä kasvoja, ja että viittojan suunta on osittain sivuttainen kameraan nähden, jotta viittominen näkyisi selkeästi. Hyvä valaistus ja yksivärinen, rauhallinen tausta tulee miettiä tarkoin viittomakielistä videota tehdessä. Erityisesti kasvojen valaistus on tärkeää, jotta viittomakielelle ominaiset ilmeet olisivat hyvin nähtävissä, eikä kasvoille tulisi varjoja. (Koskinen & Niittyinperä 2009, 52–56.)

Käännösprosessin aikana pohdimme käännösten toimivuutta videokuvana. Halusimme tehdä jokaisesta opasteesta erillisen videoklipin, jotta ne toimisivat internetin välityksellä mahdollisimman vaivattomasti. Tämän vuoksi niiden tuli olla korkeintaan muutaman minuutin mittaisia. Tämä vaikutti esimerkiksi Muinaiset tulentekotavat -tekstin kääntämiseen niin, että siinä päätettiin käyttää tiivistämistä (LIITE 3: Muinaiset tulentekotavat -teksti). Lähdeteksti oli pidempi kuin muut lähdetekstit ja koimme se toimivan paremmin tiivistettynä. Tiivistäminen tehtiin valitsemalla jokaisesta tekstin kappaleesta tärkein asia, jotka käänsimme toimivaksi kokonaisuudeksi (LIITE 2: Internetvideot: Muinaiset tulentekotavat).

6 POHDINTA

Opinnäytetyömme oli käännösprojekti ja kehittämishanke. Käännös tehtiin kulttuurikohteen opasteista, ja hankkeen tavoitteena oli kehittää kulttuurikohdetta viittomakielisille saavutettavammaksi. Kääntämisen ja saavutettavuuden lisäksi pohdimme, kuinka kääntäminen toimii valmistautumistapana tulkkaukseen.

Käännösprojektin aikana koimme, että kääntäminen on toimiva tapa oppia viittomakieltä ja sen käyttöä. Kieliä oppii kokeilemalla ja kieltä käyttämällä, sillä mikään kieli ei elä ainoastaan viittoma- tai sanatasolla. Koska kääntämisessä on tulkkausta enemmän aikaa, on kääntäessä mahdollista paneutua kieleen ja sen rakenteeseen sekä pohtia, miten kieltä käytetään. Käännösversioita tehdessä huomasimme, kuinka tärkeitä kielen elementtejä viittomakielessä ovat visuaalisuus, tilankäyttö, viittomisen rytmi, osoitukset, eleet ja ilmeet. Koemme, että vaikka viittomavarasto olisi kuinka laaja, mutta ei ole ymmärtänyt kuinka kieltä käytetään, ei viittomavarastoakaan pysty hyödyntämään. Oli mielenkiintoista huomata, kuinka kaikki edellä mainitut kielelliset elementit ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kaikkien hallintaa tarvitaan.

Huomasimme, että kääntäessä kääntäjä voi alkaa varoa liiallista suomenkielisyyttä. Siinä voi olla vaarana se, että viittomakielisestä tuotoksesta tulee monimutkaista ja selittävää. Kääntäessä oppii yksinkertaistamista, josta on myös tulkkauksessa hyötyä. Viittomakielisestä tuotoksesta saa selkeää luottamalla kielen visuaalisten elementtien sisältävän tarvittavat merkitykset, jolloin turhia viittomia voi karsia. Esimerkiksi liiallinen osoitusten käyttäminen voi hankaloittaa viittomakielen rytmiä ja ymmärtämistä. Arvelimme ensimmäisten versioiden runsaiden osoitusten määrän johtuvan siitä, että paikannettuja asioita ja niiden suhteita toisiinsa koki haluavansa selventää itselle, koska ei pystynyt luottamaan kielen manuaalisten tai ei-manuaalisten elementtien toimivuuteen.

Käännösprosessiksi valittu mentaalinen käännösmalli toimi hyvin Tuli on irti! -opastauluja käännettäessä. Mentaalinen käännösmalli tuntui sopivan parityöskentelyyn

hyvin ja antoi mahdollisuuden oppia myös toisiltamme. Koemme, että viittomakielen taitomme kehittyi kääntämisprojektin aikana ja saimme varmuutta niin kääntämiseen kuin tulkkaukseen. Koimme, että kääntäminen on hyvä tapa valmistautua tulkkauksiin myös tulevaisuudessa ja että käännöksemme ja tulkkauksemme tukivat hyvin toisiaan.

Olemme tyytyväisiä käännösprojektin ja kehittämishankkeen tuloksiin. Kääntäminen valmistautumistapana on kiinnostava aihe ja sitä voisi tutkia esimerkiksi kartoittamalla tulkkien valmistautumistapoja. Käännösprosessia olisi voinut vielä jatkaa antamalla käännös viittomakielisen henkilön tarkistettavaksi, jotta kielestä olisi saanut palautetta äidinkieliseltä viittojalta. Tällä tavoin olisi voinut saada lisää ajatuksia siitä, kuinka kieltä voi ja tulisi käyttää. Natiivi viittoja voisi myös viittoa videoklipit käännöstemme pohjalta.

Huomasimme, että vain käännöksen tekeminen ja tulkkauksen järjestäminen eivät riitä saavutettavuuden todelliseen toteutumiseen. Saavutettavuuden kaikkien osa-alueiden tulisi olla huomioitu, mutta varsinkin tiedottaminen oikealle kohderyhmälle korostuu. Ei riitä, että tiedottaminen kohdennetaan vain joko valtaväestölle tai kohderyhmälle, sillä kohdeyleisöä voi olla kummassakin ryhmässä. Koska saavutettavuus on yhteiskunnassamme verrattain uusi ja monitahoinen asia, on ymmärrettävää, että se ei vielä täydellisesti toteudu. Eri asiakasryhmien huomioimiseen pyrkiminen on jo kuitenkin edistystä. Kehittämishankkeessa onnistuimme tuomaan näyttelyä lähemmäs kohderyhmää internetvideoilla. Tätä tapaa tuoda käännökset viittomakielisten saavutettavaksi voisi soveltaa laajemmin ja kehittää, jotta toimintamallin saisi yleiseen käyttöön erilaisissa tapahtumissa.

Saavutettavuus tutkittavana aiheena on niin laaja ja mielenkiintoinen, että se vaatisi oman tutkielmansa. Pohdimme saavutettavuutta kehittämishankkeemme puitteissa, mutta olisi mielenkiintoista tutkia lisää sitä viittomakielisten näkökulmasta ja esimerkiksi haastatella viittomakielisiä ja kysyä heidän ajatuksiaan sen kehittämisestä viittomakielisille. Usein saavutettavuus on valtaväestön näkökulmasta tehtyä. Sitä kehitettäessä voisi olla hyvä, jos suunnittelussa olisi kohderyhmän edustajia mukana.

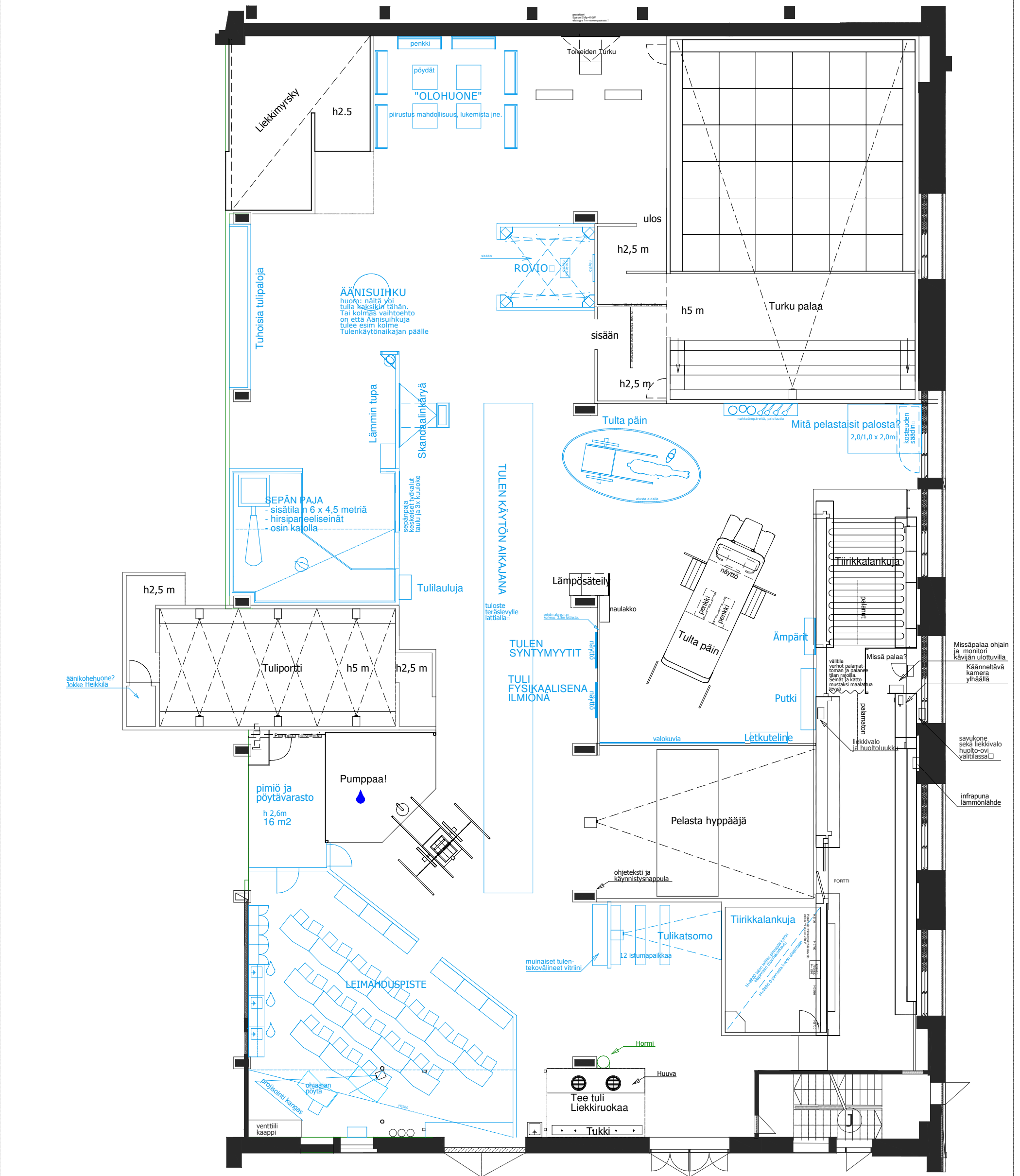
LÄHTEET

- Chesterman, Andrew 2007. Kääntäminen teoriana. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen 2007 (toim.). Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press, 341–348.
- Huhtinen, Kati 2011. Viittomakielen lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku. Luento Paritulkkaus-seminaarissa 10.3.
- Hynynen, Heidi; Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2003. Elämä käsillä. Viittomakielentulkin ammattikuva. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hytönen, Niina 2006. Käännösteorioiden kirjo kääntäjän työvälineeksi. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) 2006. Käden käänneessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura, 66–83.
- Ingo, Rune 1990. Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatus käänöstieteeseen. Helsinki: WSOY.
- Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.
- Koistinen, Maarit 2011. Hankekoordinaattori, Turun kulttuuriasiainkeskus. Turku. Sähköpostiviesti 9.3. Vastaanottajat Anni Kirjonen ja Anna Uttula.
- Koskinen, Elisa & Niittyinperä, Ulla 2009. Mobiilitulkkauksen käytännöt. Teoksessa Mobiilitulkkaus – Eilen, tänään ja nyt. Susanna Pyörre & Elisa Koskinen (toim.). Diakonia-ammattikorkeakoulu, 52–56.
- Koskinen, Kaisa 2007. Ekvivalenssista erojen leikkiin – käänöstiede ja kääntäjän etiikka. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) 2007. Alussa oli käänös. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 374–387.
- Luukkainen, Minna 2008. Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa. Helsinki: Kuurojen Palvelusäätiö. Väitöskirja.
- Naukkarinen, Tiina 2011. Museonjohtaja, Kuurojen museo, Kuurojen Liitto ry. Helsinki. Sähköpostiviesti 22.3. Vastaanottaja Anna Uttula.

- Rissanen, Terhi 2006. Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) 2006. Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura, 26–63.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Suomalaisen viittomakielen kääntäminen ja käännösteoriat. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) 2006. Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura, 108–120.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkauskäytännöt. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) 2006. Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura, 163–179.
- Suomen perustuslaki 1999/731, 11.6.1999. Viitattu 11.3.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriön julkaisuja 2004:29. Helsinki: Opetusministeriö.
- Tommola, Jorma 2006. Tulkkaus kognitiivisesta näkökulmasta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) 2006. Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura, 128–142.
- Turku 2011a. Euroopan Kulttuuripääkaupunki i.a. Tuli on irti! Viitattu 26.2.2011. <http://www.turku2011.fi/ohjelmahanke/49/info>
- Turku 2011b. Euroopan Kulttuuripääkaupunki i.a. Tuli on irti! Viitattu 26.2.2011.
http://www.turku2011.fi/s/opastukset-ja-ryhmat_fi
- Turku 2011c. Euroopan Kulttuuripääkaupunki i.a. Logomo. Viitattu 26.2.2011.
<http://www.turku2011.fi/logomo>
- Turku 2011d. Euroopan Kulttuuripääkaupunki i.a. Viitattu 11.3.2011.
<http://www.turku2011.fi/saavutettavuus>
- Turku 2011e. Euroopan Kulttuuripääkaupunki i.a. Viitattu 23.3.2011.
http://www.turku2011.fi/uutiset/tuli-irti-n-yttely-nyt-mahdollinen-my-s-viittomakielisen_fi-0

- Turku on valmis kulttuurivuoteen 2011. Huokkola, Maria 2010. Elämyspedagogi, Turun kulttuuriasiainkeskus. Turku. Sähköpostiviesti 11.12. Vastaanottajat Anni Kirjonen ja Anna Uttula.
- Rissanen, Terhi 1985. Viittomakielen perusrakenne. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja No. 12. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 2002. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan. Helsinki: Finn Lectura.
- Vuorikoski, Anna-Riitta 2007. Tulkkauksen tutkimus. Teoksessa Riitta Oittinen & Pirjo Mäkinen (toim.) 2007. Alussa oli käänös. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 317–337.

Liite 1: Pohjakuva näyttelykohteesta

- Museokeskuksen kohteet
- Heureka kohteet
- Hartelan urakat

Heureka Overseas Productions Ltd.			
projekti:	TULLON IRTII!		vers: 025
tila:	LOGOMO		määrä: XX
toimittaja:	Jukka Halttunen	kuva: kohteiden sijoittelu v.025	nro: 1
puhelin:	+372 56 216173	mk: 1 : 150 / A3	20.10.2010
sähköposti:	jukka@tentwelve.ee		

LIITE 2: Internetvideot:

- * Pikku palomies
- * Tee tuli!
- * Tuliportti
- * Turku palaa!
- * Lämmin tupa
- * Pelasta hyppääjä
- * Sepän paja
- * Toiveiden Turku
- * Tulilauluja
- * Muinaiset tulentekotavat

MUINAISET TULENTEKOVÄLINEET

Tulta käytti tietävästi jo nykyihmisen edeltäjä Homo erectus satoja tuhansia vuosia sitten. Lukemattomien sukupolvien ajan tuli lainattiin luonnonilmiöiltä, salaman sytyttämistä metsäpaloista tai tuliperäisten alueiden laavavirroista, eikä sitä kyetty synnyttämään omin avuin. Ihmisen tekemiksi nuotiopaikoiksi tulkittuja löytöjä tunnetaan mm. Kiinasta jo yli 500 000 vuoden takaa. Tulenteon oppimisen ajoittaminen on vaikeaa, mutta arveluna on, että se ajoittuisi noin 50 000 eaa tietämille. Vanhin todiste mahdollisesta tulen teosta on Puolasta löydetty, noin 30 000 vuotta vanha toisesta päästään hiiltynyt koivuokeppi, joka on tulkittu tuliporan osaksi.

- Kipinöivillä kivillä isketty tuli saattaa olla hankaamalla tehtyä tulta vanhempi menetelmä. Tuleniskentään käytettyjä kiviä on löydetty mm. Tanskasta jo vanhemmalta kivilaudelta. Ainakin historiallisella ajalla kivillä isketty tuli oli kuitenkin harvinainen menetelmä, sillä tuleniskentään sopivia kiviä ei esiinny läheskään kaikkialla.
- Erilaiset kitkaan perustuvat tulenteekomenetelmät olivat yleisempiä kuin kivillä isketty tuli. Tällaisia välineitä olivat tulipora, tulisaha, tuliaura, tulihöylä, tulikaira ja tulinuora. Eritoten tuliporasta on vielä lukuisia muunnelmia yksinkertaisesta käsiporasta hihnan, jousen ja jopa pumppujärjestelmän avulla pyörítettäviin malleihin. Kitkatulimenetelmissä kahta puunkappaletta hangataan toisiinsa voimallisesti. Niistä irtoaa jauhetta, joka alkaa kitkan kuumentamana, hapettumisen seurauksena hehkua. Tämä hehku siirretään sytykkeisiin ja kasvatetaan liekiksi.
- Kivillä tulta iskettäessä fyysistä voimaa tarvitaan vähän, mutta kivistä saatu kipinä täytyy kasvattaa hehkuksi taulan avulla. Taula on taula- tai pakurikäävästä muokattua hienokuituista ainetta, joka alkaa hehkua kipinän osuttua siihen. Hehkuva taula voidaan siirtää sytykkeisiin.
- Kitkatuli ja kivillä isketty tuli säilyivät ainoana tulenteekotapoina läpi kivi- ja pronssikauden. Vanhemmalla rautakaudella noin 2000 vuotta sitten Suomessa alettiin valmistaa ns. soikeita tuluskiviä, joista kipinä saatiin raapaisemalla kiveä rautaisella piikillä eli oralla.
- Tulusrauta tuli käyttöön Suomessa nuoremmalla rautakaudella. Piikiven kappaletta iskettiin tulusraudalla eli karkulla, jolloin syntyi aiempaa kuumempia ja isompia kipinöitä. Tulet tehtiinkin tulusraudan ja piin avulla 1800-luvulle saakka. Kitkatulen tekoa ei tosin ollut unohdettu, vaan Suomessa ja muualla Euroopassa kitkatulella ajateltiin olevan taikavoimaa ja sitä käytettiin mm. kaskitulien, talon ensimmäisten tulien ja puhdistavien tulien sytyttämiseen.

FORNTIDA ELDUPPGÖRNINGSMETODER

Man vet att elden användes redan av nutidsmänniskans föregångare Homo erectus för hundratusentals år sedan. Under otaliga generationer lånade man elden från naturfenomen, skogsbränder orsakade av blixtnedslag eller lavaflöden i vulkanområden, då man inte var förmögen att tända den själv. Man har gjort fynd som tolkats vara människans platser för lägereldar bl.a. i Kina över 500 000 år tillbaka i tiden. Det är svårt att tidsbestämma när man började göra upp eld, men man tror att det skedde cirka 50 000 f.v.t. Det äldsta beviset på eventuell elduppgörning har hittats i Polen. En cirka 30 000 år gammal björkkäpp, vars ena ände är förkolnad, har tolkats vara en del av en eldborr.

- Användningen av eldslagningsstenar kan vara en äldre metod än eldgnidning. Stenar som använts vid eldslagning har hittats bl.a. i Danmark från så tidigt som äldre stenåldern. Åtminstone under den historiska tiden var dock eld som gjordes upp med stenar en sällsynt metod, eftersom passande stenar för eldslagning inte förekom var som helst.
- Det var vanligare att göra upp eld med hjälp av friktion än med stenar. Exempel på sådana redskap var eldborren, eldsågen, bågdrillen, eldhyveln, elldrillen och snördrillen. Särskilt eldborren finns dessutom i flera varianter, allt från den enkla handdrillen till modeller som roteras med en rem, en fjäder eller till och med ett pumpsystem. Att göra upp eld genom friktion innebär att kraftigt gnida två träbitar mot varandra. Från dem frigörs ett pulver, vilket börjar glöda som en följd av värmen och syresättningen under friktionen. Glöden överförs till tändmaterialet där den ska fatta eld.
- När man gör upp eld med stenar behövs inte mycket fysisk styrka, men gnistan som stenarna åstadkommer måste omvandlas till eld med hjälp av fnöske. Fnöske är ett finfibrigt material av fnöske eller sprängticka, som bearbetats och börjar glöda när gnistan fångas upp i det. Det glödande fnösket kan överföras till tändmaterialet.
- Friktionseld och eld som gjorts upp med stenar var de enda elduppgörningsmetoderna som bevarades genom sten- och bronsåldern. Under äldre järnåldern, för cirka 2 000 år, sedan började man i Finland tillverka ovala flintstenar, som bildade gnistor när man skrapade på dem med en pinne eller pigg av järn.
- Flintstål började i Finland användas under yngre järnåldern. Flintstålet slogs mot bitar av flintsten, så att man åstadkom allt varmare och större gnistor. Flintstål och flintsten användes vid elduppgörning fram till 1800-talet. Sättet att göra upp eld genom friktion hade inte fallit i glömska, utan i Finland och övriga Europa ansåg man att metoden hade magiska krafter och den användes bl.a. för att tända svedjeeldar, den första elden i huset och renande eldar.

ANCIENT FIRE-MAKING TECHNIQUES

According to the current knowledge, Homo erectus, who was the predecessor of Homo sapiens and lived hundreds of thousands of years ago, already knew how to control fire. For generations people only knew how to use natural fire, which they would obtain from forest fires set by lightning or from lava streams in volcanic areas. They did not know how to make fire. Places considered to have been man-made campfire sites are known in China, for example, dating back more than 500,000 years. It is difficult to time precisely as to when humans learnt how to make fire. It is estimated that this would have happened around 50,000 B.C. The oldest piece of evidence of possible fire making is a birch stick that was found in Poland. Dating back some 30,000 years, the stick had charcoal at its other end and is thought to be part of a fire drill.

- Fire struck using sparking stones may be an older technique than fire that is made by grinding. Stones used for striking have been found in Denmark, for example, dating from as early as the Old Stone Age. However, fire struck using stones was a rare method, at least in the historical era, because suitable stones cannot be found everywhere.
- Different types of friction-based fire-making methods were more common than using stones for striking fire. Friction-based tools were the fire drill, fire saw, fire plow, fire plane, fire drill and fire string. There are several versions especially of the fire drill, ranging from a simple hand drill to drills run by means of a belt, spring, and even a pump system. In friction-based methods, two pieces of wood are ground against each other forcefully. They release dust, which begins to glow when heated by friction and with exposure to oxygen. This glowing charcoal is then introduced to kindling in order to produce fire.
- Little physical power is needed when striking fire using stones. However, the sparks must be made into a fire with the help of tinder. Tinder is fine material made of tinder fungus or chaga fungus. It begins to glow when hit by sparks. Glowing tinder can then be introduced to kindling.
- Friction-based fire and struck fire were the only fire-making methods throughout the Stone and Bronze Ages. During the Old Iron Age, some 2,000 years ago people in Finland began to make oval flint stones, from which a spark could be obtained by striking it with an iron spike.
- Flint iron was introduced in Finland during the Early Iron Age. It was used to strike a piece of flint stone in order to generate hotter and larger sparks. Fire was made using a flint iron and flint until the 19th century. Friction-based fire was not forgotten either, however, as people in Finland and elsewhere in Europe thought it to contain magic power. Therefore, it was used in slash and burn cultivation, to make the first fire in the house, and to make cleaning fire.